

Якименко М.А.

доктор історичних наук, професор,
Полтавська державна аграрна академія

Краснікова О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія

Борисова І.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія

Yakimenko Mykola, Krasnikova Oksana, Borisova Iryna

Poltava State Agrarian Academy

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БЕССАРАБІЇ В СИБІР ТА КАЗАХСТАН У РОКИ СТОЛИПІНСЬКОЇ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ (1906–1914 РР.)

У статті розкриті причини виселення молдавських селян із території Бессарабської губернії на територію східних окраїн Російської імперії, зокрема до Сибіру і Казахстану, в роки столипінської аграрної реформи; організація транспортування залізницею; умови переїзду і перевезення багажу, а також порядок наділення землею; розмір матеріальної допомоги і деякі пільги на протязі першого року життя на новому місці. Вказані причини повернення частини переселенців на батьківщину остаточно розореними і, відповідно, озлобленими невдалим переселенням. Водночас переселення декількох десятків тисяч молдаван на територію Сибіру і Казахстану, які на новому місці змогли створити стійке землеробське господарство, свідчить про те, що вихідці з Молдавії разом із мігрантами з інших регіонів імперії зіграли позитивну роль у заселенні і господарському освоєнні значних масивів цілинних земель.

Ключові слова: Російська імперія, Бессарабія, переселення, Сибір, Казахстан, селянство.

Постановка проблеми. У сучасному світі, особливо його європейській частині, міграції населення викликають значний суспільно-політичний резонанс, змушуючи низку країн використовувати різні адміністративні заходи, щоб ситуація з ними не вийшла з-під контролю. Ця обставина суттєво підвищує цікавість до міграцій на тих чи інших етапах розвитку суспільства. У зв'язку з цим певний інтерес становить і період столипінської аграрної реформи, коли в царській Росії міграції населення почали відігравати помітну роль як в економіці, так і в політиці вищезгаданої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У історико-економічній літературі проблема аграрних міграцій у Російській імперії епохи столипінських реформ із достатньою повнотою розкрито у працях таких дослідників, як М.А. Якименко, В.М. Кабузан, Л.Ф. Складаров, А.Г. Рашин [26, 8, 23, 21]. Так, М.А. Якименко дослідив соціальний склад переселенців, встановивши при цьому факт переважання у їхньому середовищі мало-земельних і безземельних селян, тоді як В.М. Кабузан обґрунтував основні етапи аграрної колонізації Далекого Сходу. У ґрунтовній праці Л.Ф. Складарова та А.Г. Рашина наведено статистику аграрних міграцій, включаючи і відповідні цифрові показники по Бесса-

рабській губернії за окремі роки кінця XIX – початку XX ст. Проте було б необачним стверджувати, що питання з міграціями землеробського населення епохи столипінських реформ уже повністю вичерпане, адже по такому специфічному в етнодемографічному відношенні регіоні, яким на межі XIX – XX ст. була Бессарабська губернія, тобто сучасна Молдова, відсутні будь-які дослідження відповідної проблематики.

Формулювання цілей статті. Серед так званих «білих плям» залишається питання з переселенням молдаван до Сибіру і на територію Середньої Азії, включаючи, звичайно, і Казахстан. Цей аспект проблеми і є метою цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Причини селянських переселень були найчастіше економічними – дефіцит земельних угідь для значної частини аграрних мігрантів, який із часом у Російській імперії загалом і в Бессарабській губернії зокрема усе більш загострювався переважно за рахунок природного зростання чисельності населення: 1863 р. – 1 026,3 тис. осіб, 1914 р. – 2 657,3 тис. осіб; зростання становило 259% [21]. Питома вага сільського населення – 71,2%. Що ж стосується землі, то її дефіцит вже до середини XIX ст. був досить вагомим.

3 430 тис. селянських господарств Бессарабії 98 тис. (22,8%) були безземельними, а у 280 тис. середній розмір сільськогосподарських угідь не перевищував 6 дес. Середній розмір землеволодіння у поміщицьких селян, яких було 62,4% всього сільського населення, в 1905 р. становив 4 десятини на одне господарство, тоді як у державних (23,1 %) – 9,6 дес. У колоністів же (9,7%) середнє землеволодіння було вельми значним – 16,3 дес. на двір [24]. Щорічно сотні тисяч селян вирушали на заробітки, адже навіть за офіційними даними 1900 р. загальний надлишок робочих рук у Бессарабії значно перевищував півмільйонну цифру [10]. Ось один із листів, що поступили в Переселенське управління на початку 1908 р.: «Ми, малозабезпечені мешканці міста Килії Бессарабської губернії Ізмаїльського повіту, торік звернулися з листом про переселення на Далекий Схід. Ми плачемо і просимо вас, допоможіть нам заради бога, врятуйте нас і наших дітей, щоб ми з часом не пішли по світу жебраками ... як день не знайдеш роботи, так і їсти нічого» [13, с. 270]. Такою загалом була соціально-економічна ситуація в Молдавії напередодні широко розрекламованої столипінської аграрної реформи, складовою частиною якої була організація масових переселень малоземельних і безземельних селян із території західних губерній Російської імперії на її східні окраїни, включаючи сибірський і середньоазіатський регіони. В основу нової переселенської політики царського уряду було покладено закон від 6 червня 1904 р., відомий під назвою «Тимчасових Правил про добровільне переселення сільських обивателів і міщан-землеробів» [1]. Разом із деякими змінами і доповненнями 1906–1907 рр. цей законодавчий акт відкривав широкі можливості для виштовхування найбільш небезпечної для наявної влади частини населення з густонаселених західних і центральних губерній на окраїни імперії згідно з принципом: «далі їдеш – тихішим будеш». Практична реалізація нової політики в переселенському питанні була покладена на створені в 1906–1907 рр. землевпорядкувальні комісії, земських начальників і губернаторів. Відповідними законами було передбачено право переселенців на безпроцентну позику, здешевлений (а інколи і безкоштовний) проїзд до нового місця проживання і деякі пільги в оподаткуванні протягом перших 5 років після переселення. Для кожної губернії встановлювався певний період перевезення переселенців. Що стосується Бессарабської губернії, то в 1909 р. таких черг було шість. Час посадки в переселенські вагони з 10 по 25 березня передбачалися для тих, хто вирішив переселитися в Забайкальську область або Іркутську губернію; з 26 березня по 12 квітня – в Акмолінську область; з 14 по 29 квітня – в Томську і Єнісейську губернії, а також у Тургайсько-Уральській переселенській регіон; з 1 по 15 травня – в Семипалатинську область; з 17 по 31 травня – в Тобольську губернію і, нарешті, з 1 по 20 червня – «підлягають перевезенню всі переселенці, що не скористалися з будь-яких причин встановленими для них ранішими чергами» [20, с. 29–32]. Про якість

вагонів, призначених для перевезення переселенців, відомо з відповідних записів чиновників обласної земської переселенської організації, які супроводжували, як правило, великі партії аграрних мігрантів. Одним із таких очевидців був В.П. Косменко-Загорський, який супроводжував у 1908 р. партію українських переселенців. «Ці товарні потяги, – писав він, – не мають постійного, правильного розкладу свого руху. Їдуть вони в добу верст по 200. Стоять на всіх великих, а інколи і на малих станціях годин по 5–6, та ще не біда, якби просто стояли, а то весь час ганяють поїзди по всіх дорогах (маневрують), не даючи спокою, ні можливості відлучитися куди-небудь. Часто поїзди вирушають із станції без попередження». Нерідко пасажири відставали від своїх поїздів. «Мені доводилось бачити, – продовжував Косменко-Загорський, – кількох дітей років по 7–10, які відстали від потяга, які не знали ні свого прізвища, ні куди поїхали батько з матір'ю, які не вміють нічого пояснити і які тому надходять в розпорядження поліції. А що це за розпорядження – всі ми добре знаємо» [9, с. 6].

Проблеми у мігрантів на шляху слідування до обраних місць поселення починалися вже на самому початку дороги, яка пролягала через Україну – Москву, Челябінськ і далі на схід або південь імперії. Одна з газет за 1907 р. з обуренням повідомляла, що з причини скупчення на станціях народу під час сплати грошей по накладних касири часто-густо обраховують наших незграбних, неповоротких переселенців на гривеники, полтинники і на більше. Вагари у свою чергу також не відстають. Вони пропонують не записувати повну вагу в дублікати і накладні вантажу, щоб зекономити певні кошти. «Така пропозиція нерідко є привабливою для переселенця, і він, погоджуючись на таку операцію, ризикує зовсім втратити свій багаж, не маючи можливості вимагати з боку залізниці відшкодування збитків або ж подвійної сплати під час перевірки ваги вантажу на контрольних станціях або на станціях призначення» [18]. Багаж переселенців оплачувався по вазі з розрахунку 1 коп. з пуда і версти, за коней і велику рогату худобу – 0,5 коп. з голови і версти, за дрібну худобу – по 0,4 коп. з голови і версти; за свійську птицю в клітках бралася плата як за вантаж без визначення. Якщо ж переселенець слідував звичайним пасажирським поїздом IV класу, то за кожних 100 верст з нього стягувалася плата 75 коп., тоді як у переселенських поїздах – 38 коп. з людини. За поклажу в пасажирських поїздах брали плату з розрахунку 8 коп. за пуд. Таким чином, проїзд від Молдавії до Владивостока коштував у пасажирському поїзді IV класу близько 50 руб., тоді як за переселенським тарифом – наполовину менше. Згідно з даними Переселенського управління середня переселенська сім'я з 5 осіб повинна була викласти за проїзд пасажирським поїздом від Молдавії до Владивостока 430 руб., тоді як проїзд за переселенським тарифом обходився їй у 100 руб. [17]. Рекламуючи переселення як спосіб боротьби з малоземеллям і безземеллям значної частини селян, царський

уряд обіцяв комфортні умови перевезення залізницею до самого Владивостока. Було обіцяно, наприклад, видавати тим переселенцям, у кого були на руках відповідні документи, безкоштовно їжу: молоко і білий хліб дітям до чотирьох років; гарячу їжу без хліба – дітям від 5 до 10 років, а дорослим – борщ із м'ясом по 4 коп. за порцію і без м'яса – по 2 коп. за одну порцію [11]. На практиці ж нічого з обіцяного уряд в повному обсязі так і не виконав. Так, один з агентів обласної земської переселенської організації в своєму звіті за 1912 р. писав: «Їхали ми так повільно, що переселенці почали вимагати видачі документів, щоб їхати звичайним пасажирським поїздом. Вони навіть стали бойкотувати пропоновану їм їжу. Це нас спеціально тримають, щоб ми поїли цей паршивий борщ. Краще б нас не морили голодом, а швидше везли. На 4 копійки дадуть борщу, а протримають зайвих півдобы, то витратиш на їжу гривенник», – говорили вони [6]. «На переселенському пункті Самари, – повідомляв інший земський агент, – узяли скоромного борщу по 4 коп. за порцію. Але ні борщу, ні м'яса, яке у ньому було, ніхто не міг їсти, настільки вони були неякісними. Хто ж із голоду наївся, то цілу добу мучився з животом. Самарський борщ відбив бажання його їсти і на інших станціях, і до Челябінська ніхто більше гарячої їжі не брав» [7, с. 38].

Не було виконано й обіцянки безкоштовного транспортування новоселів, що мали у цьому потребу. Так, одна партія переселенців, яка прямувала з Бессарабії до Амурської області, на Челябінському реєстраційному пункті заявила місцевому переселенському чиновникові, що їх земський начальник обдувив, обіцяючи безкоштовний залізничний квиток до самого Челябінська [19, с. 99].

Реклама переселень, з одного боку, й обіцянка матеріальної допомоги в дорозі і на новому місці – з іншого сколихнули значну частину малоїмущих прошарків села до переселення, сподіваючись на просторах Сибіру і Середньої Азії знайти, нарешті, кращі умови життя, ніж на батьківщині. Так, у 1905 р. на східні землі Російської імперії у пошуках кращої долі відправилося 185 молдаван, тоді як у наступні роки таких людей налічувалося вже тисячі: 1906 р. – 1753; 1907 р. – 7674; 1908 р. – 7835; 1909 р. – 10132; 1910 р. – 12061; 1911 р. – 2386; 1912 р. – 1221; 1913 р. – 3919; 1914 р. – 5500 осіб. Таким чином, за 9 років столицьських реформ на нові місця Зауралля рушило понад 52 тис. сільського населення Бессарабської губернії [23]. Згідно з відповідними правилами перевезення переселенців залізницею, плата за проїзд у вагонах 4-го класу в 1909 р. становила 3/4 коп. із людини за версту, а багажу – 1/50 коп. із пуда за версту (ЦГИАУ: 94). Але навіть ці незначні суми грошей переселенцям із Молдавії знайти було нелегко, адже 52,4% аграрних мігрантів не мали на батьківщині жодних сільськогосподарських угідь, тому і родинний бюджет їх був вельми скромним [25].

У губерніях і областях Сибіру і Середньої Азії переселенці могли розраховувати на земельний наділ (від 8 до 15 дес. на особу чоловічої статі) і безпроцентну позику, загальна сума якої не могла бути біль-

шою за 165 руб. [11, с. 27–28]. Як показала практика, цієї суми було не досить для успішного облаштування, адже в Акмолінській області, наприклад, в 1906 р. ціна коня становила 37 руб., бика – 43, корови – 29, вівці – 4–5 руб., свині – 7–8 руб. [16]. А ще ж потрібно було звести житло і господарські будівлі, купити землеробські знаряддя і багато інших необхідних в селянському господарстві речей. Нерідко в архівах є листи самих переселенців, які, описуючи свій складний економічний стан, просили переселенських чиновників про невідкладну матеріальну допомогу. Один із таких листів прийшов 19 березня 1914 р. на ім'я уряду від новоселів-молдаван Тобольської губернії. «У голодному 1911 р. і весною 1912 р. дали нам від уряду продовольчого хліба і насіння. Нині вимагають повернути хліба і насіння назад та ще 10 фунтів зайвих на кожен пуд, що тоді узяли. Але ми перебуваємо в дуже важкому становищі: ділянка наша погана, хліб не родить – все замерзає, лісу немає, грошей теж немає і сплатити нічим. Прямо не знаємо, як прогудувати свої сімейства» [22]. Життєві умови переселенців Сибіру і Середньої Азії в роки столицьської аграрної реформи виявилися далекими від тих, які були їм обіцяні урядом у рекламних брошурах вартістю в 10 коп. [10], які чиновники частіше за все не продавали, а роздавали безкоштовно [5].

Як у опублікованих, так і в архівних джерелах є немало відомостей про вкрай важкі умови життя на новому місці більшості переселенців. Одне з таких джерел – звіт лікаря Омського переселенського пункту про традиційне житло переселенців у перші декілька років їх облаштування на новому місці. Таким житлом були найчастіше землянки, розмір яких був «у середньому 4 куба». У них, крім людей, «в зимовий час жили кури, телята и навіть лошата, що сильно забруднює житло і повітря екскрементами» [3, с. 9]. Нелюдські побутові умови новоселів протягом перших років життя на новому місці могли бути значно кращими, якби уряд виконав у повному обсязі видачу обіцяних грошей в розмірі до 165 крб. на сім'ю як позики на облаштування житла. Як видавалася така позика, видно з листа групи новоселів Іманського підрайону Приморської області, направленою 10 березня 1910 р. на дві адреси: Головному управлінню землеустрою і землеробства та депутатів Державної Думи від Приморської області А. Шило. У цьому листі повідомлялося, що в лютому місцевим переселенським чиновником було оголошено, що ті з новоселів, у кого немає продовольства і зерна для посіву, повинні прибути в Іман, де їм буде видано відповідні виплати з такого розрахунку, щоб його вистачило на найближчих 1,5 місяця. «Згідно з цим циркуляром ми, – повідомляли новосели, – у числі 83 осіб, що мають у цьому потребу, виїхали в Іман 2 березня і дізналися, що допомога буде видана 9 березня». Але цього дня виплати не проводились, і прохачів відправили додому. «Ми виявилися в безвихідному становищі, оскільки витратили в харчевнях Імана останні копійки, чекаючи вісім днів допомоги. За борги з нас знімають кожухи і свитки;

слізно просимо прийти нам на допомогу та покласти край свавілля чиновників, видати нам, врешті-решт, допомогу на прожиття і посів, без чого наші сім'ї чекає голодна смерть...» [17, с. 2–3]. На запит начальника Переселенського управління Н. Глінки про причини відмови у виплатах начальник Іманського переселенського району відповідав, що вимога прохачів є незаконною, оскільки ці переселенці вже отримали відповідну допомогу в повному обсязі, а наполегливість прохачів «пояснюється упертістю стояти на своєму щоб там не було...» [17, с. 10]. У квітні 1910 р. переселенці села Кузнецово, куди прибуло декілька сімей із Бессарабської губернії, направили скаргу до Петербургу на той порядок, який мав місце з видачею переселенського кредиту. У скарзі новосели вказували на неприпустимість системи кредитування, коли позику видають не грошима, а хлібом, борошном, крупою, сіллю і тому подібними продуктами. Що стосується грошей, то «ще в січні 1909 р. нам наказали з'явитися 20 січня, але 20 січня ми отримали новий наказ: з'явитися в кінці лютого або на початку березня. Ми з'явилися 28 лютого. Завідувач сказав: прийдіть завтра, тобто 1 березня. 1 березня чиновника не було. 2 березня нас записали на чергу. Чергу ми чекали до 5 березня, але 5 березня порядок надання позики змінився, і нам оголосили, що позика видаватиметься на ділянках. Нашій ділянці черга призначена на 9 березня, тому ми, не виїжджаючи додому, залишилися чекати 9 березня, але 9 березня наша ділянка залишилася без позики, а нам відповіли: чекайте... На підставі вищевикладеного просимо вас запитати через Державну

Думу кого слід: чи довго знущатимуться з нас ті, кому доручено нас влаштувати?» [17, с. 27]. Якщо говорити про кількість переселенців із Бессарабії, то відповідна статистика в Приморській області станом на 1916 р. визначила їх у 13 326, більшість із яких (7202) прибула в край у 1906–1914 рр. [8].

Чи варто після всього цього дивуватися, що значна частина новоселів після довгих поневірянь приймала рішення про повернення на батьківщину. Всього, згідно з даними переселенської статистики за 1905–1914 рр., з сибірських губерній повернулося на батьківщину 13,6% мігрантів, а із Степового краю і Туркестану – 21,4% [23]. Шляхом нескладних розрахунків встановлюємо приблизну чисельність переселенців-молдаван, які повернулися на батьківщину, – близько 10 тис. осіб. «Повернулися туди, – писала в 1912 р. газета «Звезда», – де не лише в більшості не залишилося і землі для курчати, але не залишилося ні кола, ні двору» [4]. Таким мігрантам не залишалося нічого іншого, як йти у найми до поміщика або відправитися в Херсонську губернію на заробітки – це традиційний для молдаван переселенський регіон із його портовим містом Одесою. Якщо брати загальне число переселенців, які повернулись у масштабах всієї колишньої території Російської імперії, то таких переселенців-невдах було досить багато – 754 441, або 18,0% всіх мігрантів [23].

Висновки. Таким чином, за роки столипінської аграрної реформи армія невдоволених внутрішньою політикою царського уряду істотно зросла, що, врешті-решт, істотно вплинуло на відомі соціальні потрясіння 1917–1920 рр.

Список літератури:

1. Высочайше утвержденные Временные Правила о добровольном переселении сельских обывателей и мещан-земледельцев. Полное собрание законов. Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1907. № 24701.
2. Врачебно-продовольственная организация по железной дороге до Оби // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 5. Д. 335. 225 л.
3. Жилища переселенцев безлесной части Сибири и Степного края. СПб. : Изд-е переселенческого управления, 1912. 208 с.
4. Звезда. Санкт-Петербург, 1912. 20 марта.
5. Здоров Н. Отчет Херсонского губернского осведомительного агента по переселению за 1913 год. Херсон : Тип. губернского правления, 1913. 56 с.
6. Известия областной земской переселенческой организации, 1910. № 30. 247 с.
7. Известия областной земской переселенческой организации, 1908, № 3. 216 с.
8. Кабузан В. М. Дальневосточный край в XVII – начале XX вв. (1640–1917). Москва : «Наука», 1985. 260 с.
9. Косменко-Загорский В.П. О переселении в Кулундинскую степь Барнаульского уезда Томской губернии. Чернигов : Тип. губернского земства, 1909. 47 с.
10. Материалы высочайше учрежденной 16 ноября 1901 г. комиссии по исследованию вопроса о движении с 1861 г. по 1900 г. благосостояния сельского населения среднеземледельческих губерний, сравнительно с другими местностями Европейской России. Часть I. Санкт-Петербург : Тип. В. Ф. Киршбаума, 1903. 315.
11. О переселении // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 3. Д. 1558. 187 л.
12. О переселении на земли Дальнего Востока русских и зарубежных старообрядцев и малороссов, а также других иностранных подданных // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 3. Д. 1140. 497 л.
13. О повышении льготного переселенческого тарифа 1909 г. // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 4. Д. 338. 113 л.
14. Переписка агента Власенко И.А. // Центральный государственный исторический архив Украины. Ф. 1628. Оп. 1. Д. 86. 11 л.
15. Переселение в Степной край (области Акмолинская и Семипалатинская) в 1906 г. Санкт-Петербург : Изд-е переселенческого управления, 1906. 206 с.

16. По применению Манифеста 21 февраля 1913 года // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 5. Д. 350. 277 л.
17. По прошениям переселенцев о выдачи путевых пособий и ссуд на домообзаведение в Приморском районе в 1910 г. // Российский государственный исторический архив. Ф. 391. Оп. 4. Д. 509. 176 л.
18. Полтавский голос. Общественно-политическая газета, 1907. 29 августа, № 49.
19. Прибавление к всеподданнейшему докладу министра земледелия и государственных имуществ по поездке в Сибирь осенью 1895 г. Санкт-Петербург : Тип. В. Киршбаума, 1896. 123 с.
20. Расписание очередной отправки переселенцев по губерниям выхода и районам водворения // Журналы Полтавского губернского присутствия № 3. За март 1909 г. Полтава : Электрическая типо-литография Д. Подземского, 1909. С. 29–32.
21. Рашин А.Г. Население России за 100 лет (1811–1913 гг.) Статистические очерки. Москва: Государственное статистическое издательство, 1956. 351 с.
22. Разная переписка // Центральный государственный архив Российской Федерации Дальнего Востока. Ф. 19. Оп. 1. Д. 94. 172 л.
23. Складов Л.Ф. Переселение и землеустройство в Сибири в годы столыпинской аграрной реформы. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1962. 588 с.
24. Статистика землевладения 1905 г. Свод данных по 50-ти губерниям Европейской России. Санкт-Петербург : Изд-е Центрального Статистического комитета МВД, 1907. 199 с.
25. Турчанинов Н. Земельное обеспечение переселенцев и ликвидация ими надельной земли на родине. Вопросы колонизации. 1913. № 12. С. 244–265.
26. Якименко Н. А. Советская историография переселения крестьян в Сибирь и на Дальний Восток (1861-1917). История СССР. 1980. № 5. С. 105–123.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕРЕСЕЛЕНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕССАРАБИИ В СИБИРЬ И КАЗАХСТАН В ГОДЫ СТОЛЫПИНСКОЙ АГРАРНОЙ РЕФОРМЫ (1906–1914 гг.)

В статье раскрыты причины выселения молдавских крестьян из территории Бессарабской губернии на восточные окраины Российской империи, в частности в Сибирь и Казахстан, в годы столыпинской аграрной реформы, организация транспортировки железной дорогой, условия переезда и перевозки багажа, а также порядок наделения землей, размер материальной помощи и некоторые льготы в течение первых лет жизни на новом месте. Указаны причины возвращения части переселенцев на родину окончательно разоренными и, соответственно, озлобленными неудавшимся переселением. Вместе с тем переселение нескольких десятков тысяч молдаван на территорию Сибири и Казахстана, которые на новом месте смогли создать устойчивое земледельческое хозяйство, свидетельствует о том, что выходцы из Молдавии вместе с мигрантами из других регионов империи сыграли положительную роль в заселении и хозяйственном освоении значительных массивов целинных земель.

Ключевые слова: Российская империя, Бессарабия, переселение, Сибирь, Казахстан, крестьянство.

ORGANIZING THE RESETTLEMENT OF THE RURAL POPULATION OF BESSARABIA TO SIBERIA AND KAZAKHSTAN DURING THE PERIOD OF THE STOLYPIN LAND REFORM (1906-1914)

Agrarian migrations within the former Russian Empire at the beginning of the 20th century have provoked strong public reaction, which has manifested in the form of a discussion concerning a problem of resettlement. The article discloses reasons of resettlement of Moldovan peasants from the territory of the Bessarabia governorate to the eastern outskirts of the Russian Empire, particularly to Siberia and Kazakhstan, during the period of the Stolypin land reform. At the turn of the 19th and 20th centuries, agrarian migrations of the rural population, which have constituted a large share of unprivileged strata of the Russian Empire, shaped almost all regions of the country, including so-called “Bessarabia”, i.e. a present territory of Moldova. Researchers of migration processes of Imperial Russia have determined that the main factors of peasant resettlements had comprised a lack of land and landlessness of a majority of peasants, as well as a policy of Pyotr Stolypin’s government. This policy have considered the above-mentioned resettlements from the European part of the Empire to its eastern and south eastern outskirts as an important element in solving the agrarian problem and, correspondingly, preventing social conflicts such as conflicts of 1905-1907. Having had planned an enormous program for resettlement of millions of peasants from central regions to sparsely populated outskirts of the empire, the Tsarist Government, in general and in particular, could not cope with the agrarian problem until 1917 due to unsatisfactory organizing migration processes and a number of other objective and subjective reasons. Conversely, this problem has only escalated on the account of the return of a considerable part of absolutely impoverished migrants to their homeland. Simultaneously, resettlement of several tens of thousands of Moldavians on the territory of Siberia and Kazakhstan, who have been able to create sustainable agrarian households in the new place, manifests that nationals of Moldova together with migrants from other regions of the empire have played a positive role in settlement and economic exploitation of large areas of virgin lands.

Key words: Russian Empire, Bessarabia, resettlement to Siberia and Kazakhstan, Moldavians.